

**PSIXOLOGIYADA PSIXIK JARAYONLARNING O'ZIGA
XOSLIGI**

DTPI boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

Abdullayeva Munisa Shoxruh qizi

Gmail: a08627827@gmail.com

[tel:95 585 06 05](tel:955850605)

DTPI boshlang'ich ta'lim

yo'nalishi 1-kurs talabasi

Ravshanova Shahzoda Zafar qizi

Gmail: ravshanovashahzoda522@gmail.com

[tel:88 611 2307](tel:886112307)

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada psixologiya sohasida psixik jarayonlarning o'ziga xosligi tahlil qilinadi. Psixik jarayonlar insonning aqliy va hissiy faoliyatini tashkil etuvchi asosiy elementlar bo'lib, ular bilim olish, idrok, xotira, fikrlash, his-tuyg'ular, motivatsiya va qaror qabul qilish kabi ko'plab ko'rinishlarga ega. Maqolada psixik jarayonlarning turli xususiyatlari va ularning bir-biri bilan o'zaro bog'liqligi keltirilgan. Shuningdek, psixik jarayonlar tashqi va ichki omillar, jumladan, ijtimoiy, madaniy, biologik va individual faktorlarga ta'sir qilishi ta'kidlanadi. Psixik jarayonlarning dinamikligi, ular orasidagi integratsiya va subyektiv xususiyatlar ham maqolada yoritilgan.*

***Kalit so'zlar.** hissiyot, xotira, diqqat, fikr, ong, his-tuyg'u, subyektiv, e'tibor, idrok, xotira faoliyat.*

Kirish qism. Psixologiya fanida psixik jarayonlar, odatda, uchta asosiy toifaga bo'linadi: bilish jarayonlari, his-tuyg'ular va ijtimoiy psixik jarayonlar. Ushbu maqolada psixik jarayonlarning o'ziga xosligi va ularning o'zaro bog'liqligi tahlil qilinadi.

1. Psixik jarayonlarning xususiyatlari va turlari

Psixik jarayonlar insonning harakatini, munosabatlarini va muhitga moslashuvini shakllantiradi. Ular quyidagi asosiy guruhlariga ajratiladi:

Bilish jarayonlari: Bu jarayonlar bilishni, tasavvurni, idrokni, xotirani, fikrlashni, qaror qabul qilishni va tasavvurlarni o'z ichiga oladi. Bilish jarayonlari insonning muhitini anglash, bilim olish va dunyoqarashni shakllantirish uchun zarurdir. Idrok, masalan, tashqi muhitdan kelayotgan ma'lumotlarni qayta ishlash orqali atrof-muhit haqida aniq tasavvur hosil qiladi.

His-tuyg'ular: His-tuyg'ular, ya'ni hissiy jarayonlar, odamning ichki dunyosini tashkil qiladi. His-tuyg'ular insonning hayotiy ehtiyojlariga javob beradigan, masalan, baxt, qayg'u, qo'rquv, xursandchilik kabi holatlar bilan bog'liqdir. Ular insonning ichki va tashqi omillarga nisbatan qanday munosabatda bo'lishini belgilaydi. His-tuyg'ular psixik holatlarni yaratish va o'zgartirish orqali shaxsning harakatlarini boshqaradi.

Ijtimoiy psixik jarayonlar: Ijtimoiy jarayonlar insonlar o'rtasidagi munosabatlarni, guruhdagi xulq-atvorni, ijtimoiy me'yorlar va qadriyatlarni o'z ichiga oladi. Bu jarayonlar odamlarning o'zaro ta'siri, kommunikatsiya, hamkorlik va konfliktlarni o'z ichiga oladi.

2. Psixik jarayonlarining o'ziga xosligi

Psixik jarayonlarning o'ziga xosligi ularning har birining o'ziga xos mexanizmlarga ega bo'lishida, ularning bir-biri bilan o'zaro bog'liqligida va dinamikasida namoyon bo'ladi. Har bir jarayonning o'ziga xos xususiyatlari mavjud, ammo ular bir-biri bilan uzviy bog'liq va o'zaro ta'sir qiladi. Masalan, fikrlash va his-tuyg'ular bir-birini to'ldiradi. Odamning hissiyotlari fikrlarining shakllanishiga ta'sir qiladi, shuningdek, fikrlar uning hissiy holatini aniqlaydi. Shu sababli, psixik jarayonlar faqat alohida hodisa sifatida qaralmasdan, butun psixik faoliyatni tashkil etuvchi murakkab tizim sifatida ko'rib chiqilishi kerak.

3. Tashqi va ichki omillar ta'siri

Psixik jarayonlarga tashqi va ichki omillarning ta'siri bevosita uning o'ziga xosligini belgilaydi. Tashqi muhit, jamiyat va madaniyat psixik jarayonlarni

shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, o'zaro munosabatlar, ijtimoiy omillar, ta'lim va tarbiya jarayonlari psixik jarayonlarni o'zgartiradi. Ichki omillar esa asosan biologik va genetik faktorlarga bog'liq. Odamning genetik merosi va nevrologik tuzilishi psixik jarayonlarning tezligini, turini va shaklini belgilaydi. Bosh miya faoliyati, ayniqsa, bilish jarayonlari va his-tuyg'ularning vujudga kelishida asosiy o'rin tutadi.

4. Psixik jarayonlarning dinamikasi

Psixik jarayonlarning dinamikligi, ya'ni ularning doimiy ravishda o'zgarib turishi, ularning o'ziga xos xususiyatidir. Psixik jarayonlar holatga qarab o'zgaradi va har bir shaxsning o'ziga xos psixik xususiyatlari va o'zgaruvchan ehtiyojlariga moslashadi. Masalan, biror kishi stress ostida bo'lsa, uning his-tuyg'ulari va fikrlash jarayonlari sezilarli darajada o'zgaradi. Psixik jarayonlarning dinamik tabiati ularning o'zaro bog'liqligini va har bir jarayonning boshqa jarayonlarga ta'sirini anglatadi.

5. Subyektivlik

Psixik jarayonlar subyektiv bo'lib, har bir individning o'ziga xos tajribalari va shaxsiy psixik holatiga asoslanadi. His-tuyg'ular, idrok, motivatsiya kabi jarayonlar har bir kishining individual xususiyatlariga, his-tuyg'ulariga va hayotiy tajribasiga bog'liq bo'ladi. Shu bilan birga, psixik jarayonlar ijtimoiy va madaniy omillarga ham ta'sir qiladi, bu esa shaxsning xulq-atvorida umumiy ijtimoiy normaga moslikni ta'minlaydi. Psixik jarayonlarning o'ziga xosligi inson psixikasining eng murakkab va dinamik xususiyatlaridan biridir. Har bir jarayonning o'ziga xos mexanizmi, faolligi va shakllanishi mavjud, ammo ular doimiy ravishda bir-biri bilan o'zaro ta'sir qiladi va insonning umumiy psixik holatini tashkil etadi. Psixik jarayonlarning subyektivligi, dinamikligi va tashqi hamda ichki omillarga bog'liqligi ularni yanada murakkablashtiradi. Psixologiya fani uchun bu jarayonlarni chuqurroq tushunish, insonning psixik faoliyatini yanada to'liqroq o'rganishga imkon yaratadi.

Psixik jarayonlarning turlari va o'ziga xosligi

Psixik jarayonlar quyidagi asosiy turlarga bo'linadi:

1. His-tuyg'ular: Insonning muayyan ob'ektlar, hodisalar yoki kishilarga nisbatan his qilgan ruhiy holatlari. Ular ijobiy (quvonch, sevgim, xursandchilik) yoki salbiy (qayg'u, g'azab, qo'rquv) bo'lishi mumkin. His-tuyg'ular odamning ichki holatini aks ettirib, uning xatti-harakatiga ta'sir qiladi.

2. Fikrlar va ong: Fikrlar odamning qabul qilgan qarorlari va fikrlash jarayonlarini o'z ichiga oladi. Psixologiyada ongning o'ziga xosligi, uning xotira, e'tibor va idrok bilan aloqasi o'rganiladi. Ongli va bevosita fikrlar insonning kundalik faoliyatini boshqaradi.

3. Diqqat va e'tibor: Diqqat — bu insonning ma'lum bir ob'ektga yoki hodisaga yo'naltirilgan ongli holati. E'tiborning o'ziga xosligi shundan iboratki, u faqat ma'lum bir narsalarga diqqat qaratishga imkon beradi, boshqalar esa chetda qoladi. Bu jarayon odamning turli vaziyatlarga javob berish imkoniyatini yaratadi.

4. Xotira: Xotira — bu insonning o'z tajribalarini eslab qolish va qayta tiklash qobiliyatidir. Psixologik jarayonlarda xotira o'zining shakllanishi va rivojlanishi bilan ajralib turadi. O'zgarimas xotira va qisqa muddatli xotira jarayonlari bir-biridan farq qiladi.

5. Idrok: Idrok — bu tashqi dunyodan olingan ma'lumotlarni ongda qabul qilish va ularni tushunish jarayoni. Idrok, shuningdek, sezgilar va anglashning o'ziga xosligini aks ettiradi. Insonning idrok qilish usullari uning tajribasi va ijtimoiy-madaniy sharoitlariga bog'liq.

6. Xulq-atvor va faoliyat: Xulq-atvor — bu odamning tashqi dunyo bilan o'zaro munosabatlarida namoyon bo'lgan harakatlar to'plamidir. Psixologiyada xulq-atvorning shakllanishi va ijtimoiy psixologik omillar bilan aloqasi alohida o'rganiladi. Psixik jarayonlarning rivojlanishi Psixik jarayonlarning rivojlanishi insonning biologik va ijtimoiy faktorlariga bog'liq. Insonning psixik rivojlanishi tabiiy va madaniy omillar orqali shakllanadi. Tabiiy omillar genetik xususiyatlar va neyrobiologik jarayonlarni o'z ichiga oladi, ijtimoiy omillar esa jamiyatdagi o'zaro munosabatlar, ta'lim va tarbiya bilan bog'liqdir. Psixik jarayonlar ijtimoiy muhit, oila, ta'lim muassasalari va mehnat faoliyati orqali rivojlanadi. Har bir psixik jarayon o'zgaruvchan bo'lib, odamning hayoti davomida boshqacha

shakllanadi va yangi sharoitlarga moslashadi. Shuning uchun psixologiya ilmiy tadqiqotlar orqali bu jarayonlarning yanada chuqurroq o'rganilishini talab qiladi.

Xulosa. Psixik jarayonlar insonning hayoti va faoliyatining asosiy tarkibiy qismlarini tashkil etadi. Ular kognitiv, emotsional, motivatsion va ijtimoiy jarayonlarni o'z ichiga oladi. Psixik jarayonlarning o'ziga xosligi shundaki, ular bir-biriga bog'liq va o'zaro ta'sir ko'rsatadi. Misol uchun, odamning fikrlari va his-tuyg'ulari o'zaro ta'sir qilib, uning qarorlarini va xulq-atvorini belgilaydi. Bularning har biri insonning muhitga moslashishida va jamiyat bilan aloqalarini boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, psixik jarayonlar insonning o'ziga xosligiga qarab turlicha namoyon bo'lishi mumkin. Ular genetik, ijtimoiy, madaniy va shaxsiy omillarga bog'liq bo'lib, har bir individning psixologik xususiyatlari uning rivojlanishiga, o'ziga xos xulq-atvorini shakllantirishga ta'sir ko'rsatadi. Xulosa qilib aytganda, psixologiya va psixik jarayonlar insonning ongli va noongli faoliyatini chuqur o'rganadi, ularning o'zaro bog'liqligi va o'ziga xosligi, insonni tushunish va uning xulq-atvorini tahlil qilishda asosiy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va u amalga oshirish chora- tadbirlari to'g'risida 2019-yil 31- dekabr 1059-son qarori
2. Yadgarova G.T. Notoliq oilalarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari: Dis ... psixologiya fanlari nomzodi. 19.00.05. – T.: 2004. – 145 b.
3. Vasila Karimova “ Oila psixalogiyasi.” T: 2007
4. O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi. – T.: Adolat, 1998. – 302 b
5. Abdukarimovich, Y. T., & Melikmurodovich, S. U. B. (2022). Art Therapy in Eliminating Aggressiveness in the Individual. Global Scientific Review, 9, 1-4.
6. Abdukarimovich, Y. T., & Melikmurodovich, S. U. B. (2022). Art Therapy in Eliminating Aggressiveness in the Individual. Global Scientific Review, 9, 1-4.

